

**Наталія Бєлікова,
Олександр Бєліков**

МІФОЛОГІЧНІ ПОВІР'Я ТА ПЕРЕКАЗИ ШАХТАРІВ ДОНБАСУ

У статті висвітлені деякі аспекти міфологічних уявлень шахтарів Донбасу, передусім перекази щодо «господаря» шахт, копалень та рудників Шубіна, що мають аналоги в багатьох слов'янських шахтарських регіонах.

Ключові слова: міфологія, перекази, культ предків, духи місць, перкман, Скарбник, Шубін, прикмети.

У багатьох слов'янських шахтарських регіонах існують перекази про володаря земних надр – «хазяїна» шахти або рудника, що може або допомагати шахтарям, або шкодити їм. Висловлюється точка зору, що ці уявлення сформувалися під впливом вірувань, які принесли з собою німецькі рудокопи, але обов'язково на підставі місцевих слов'янських повір'їв про заступників місця, захисників закопаного скарбу й «нечистих» небіжчиків¹.

Український дослідник В. Давидюк акцентує увагу саме на слов'янській складовій даних повір'їв. Він вважає, що уявлення про духів шахт, копалень і рудників як складова уявлень про духів населених місць (до них належать також духи старих замків, могил-курганів, духи-охоронці скарбів та ін.) остаточно сформувалися в епоху капіталізму й дуже неоднорідні за структурою. На формування цих образів, на думку вченого, причинилися участь різні за своєю природою погляди, тому одні з них ближчі до анімістичних злих духів, інші тяжіють до образів, пов'язаних з культом предків².

У низки південно- і західнослов'янських народів назва підземного духа походить від німецького «bergmann» – «гірська людина»: birkmandeljc у словенців, perhmanec – у хорватів, перкман або беркман – у сербів і боснійців, permonik – у чехів. Назви, що мотивовані зв'язком цього духа із землею, зустрічаються в сербів, хорватів, у росіян і українців: земскі дук, подземні дук (західна Сербія), дух земальскі (Далмація), підземний цар, підземельний цар (Урал, Архангельська область)³, земляний дух, копальний, земський дух (Західна Україна)⁴. Назви, що пов'язують цього духа з рудником, горою або металом, зустрічаються в сербів, росіян і чехів: рударски цар, сребрни цар (Сербія), горной (Урал)⁵, kobold (Чехія). До

цього близька польська назва «скарбник» – «охоронець скарбів». Польські гірники вважають, що колись скарбник був шахтарем, після смерті потрапив до раю, але швидко там занудьгував й попросив Бога повернути його до підземного світу. Бог пошанував прохання старого гірника й призначив його доглядачем вугільних шахт, сольових і цинкових рудників. Скарбник допомагає гірникам, вказуючи, куди краще пробивати хід і де може трапитися обвал – але з порушниками підземних етичних норм і правил гірської безпеки обходиться круто. Скарбник може з'явитися в образі миші, гнома, людини з палаючими червоним світлом очима, однак професійний шахтар легко впізнає його⁶. Існує приклад (східна Сербія) походження назви підземного духа – «шистек» – від прізвища (Франь Шистек був першим директором шахти в Борі)⁷.

Як правило, підземний дух з'являється перед рудокопами в антропоморфному вигляді як звичайна людина (шахтар, наглядач, інженер)⁸ або дідок – карлик з бородою; дуже рідко він наділений зооморфними рисами. Так, у сербському переказі (з Косова) земний дух з'являється перед рудокопами у вигляді барана з золотими рогами. Південні слов'яни описували перкмана і як бородатого чоловіка з ногами коня, напіводягненого, напівроздягненого, але волосатого із шахтарською лампою в руках. Гірський дух на Уралі може бути «чорним, кошлатим як чорт», або старим низького зросту із сивою короткою бородою, чорним обличчям й червоними очима, одягненим у чорну або темно-сіру сорочку⁹. Гірський дух може з'явитися у вигляді блукаючого світла або вогню. За деякими переказами, дух є невидимим, але чутно, як він стукає молотом у шахті.

Земні духи виконують три основні функції: вони – володарі, що обдаровують багатствами надр; вони попереджають рудокопів про небезпеку, що завжди підстерігає в шахті; вони стежать за їхньою поведінкою (обдаровують за гідні вчинки й карають за погані). Відповідно до багатьох переказів, сама поява земного духа в руднику передвіщає лихо: «Щораз перед тим, як ямі обсипатися, він з'являється в капелюсі й руками махає, мовляв, ступайте звідси геть»; «а перед тим, як трапитися чому в тій ямі, лихо яке або загибель чия, виходить маленька людина: зелений одяг, зелена шапка, на плечі – кирка, у руці – лампа шахтарська. І побачивши його, негайно біжать із ями»¹⁰. У поляків, якщо перед шахтарями з'явиться скарбник у вигляді миші, чорної кішки або собаки, це знак, що в шахті буде пожежа. На Уралі Гірський, щоб урятувати шахтарів від підземної води, уночі зруйнував шахту: «Тільки почали нову шахту – уночі зробився шум. Вискочили з бараків – шахта ходуном ходить. Гірський Панотець прийшов. Перевертає, ламає, тільки крепі тріскотять. Усе зламав,

всю шахту. Потім пішов. Стали думати, як бути – Гірському шахта неугодна. А місце багате, почали нову шахту будувати. Добили до плавунів – вода. Ледве витягли забійників. Ще б трохи – потонули б усі. Старі говорили: «Не послушали Гірського, але ж він, Панотець, нам знак подавав, що робити не можна»¹¹. Розповідали, що такі духи полюбляють дратувати працівників злими жартами, заважають працювати, приходять на свист. В одній прикарпатській легенді дух копальні, зачувши свист, прийшов до робітника, відібрав у нього лампу й цілий рік водив по підземеллю, після чого той невдовзі після виходу з копальні помер. Іноді духи допомагають людям. У легенді «Земський дух», наводить В. Гнатюк, дух замість коня возить робітникові сіль до ставу, а в легенді «Демон солерудника» сам добуває за ніч гору солі¹².

У Донбасі історично виник свій образ цього міфологічного персонажу. Мета даної статті – викласти наявні з цього приводу матеріали й визначити, чи є спільні риси, що поєднують уявлення шахтарів Донбасу зі загальнослов'янськими. Вважаємо це актуальним, оскільки, по-перше, практично не існує наукової літератури з цього питання, а, по-друге, з часом багато переказів зникають разом із своїми носіями, старими шахтарями, натомість виникають нові трактування, які не завжди є автентичними.

Гірський дух, шахтний домовик або шахтний лісовик¹³ називається в шахтарів Донбасу Шубінім. Гірники здебільшого люди марновірні. І хоча далеко не всі сприймають легенду про Шубіна всерйоз, все ж таки вважають, що Шубіна кривдити не треба і його знаками зневажати не слід. Досвідчені шахтарі говорять, що перед небезпекою з'являється відчуття, що щось зараз відбудеться – починає вугілля скрипіти, інструмент затискати, тому, поклавшись на інтуїцію, вони намагаються покинути небезпечне місце¹⁴. Вільна шахтарська енциклопедія розповідає, що на багатьох шахтах Кривого Рогу рівно у 12.00 і 00.00 чути шум, схожий на звук працюючого електровоза. Природу шуму ніхто не знає, у народі ходить легенда про машиніста Шубіна. Уважається, що в цей час не можна залишатися у вибої одному – бо Шубін увезе¹⁵. Побутує й примовка: Шубін пустує! – це коли йде тріск по штольнях або у лавах¹⁶.

Існує кілька трактувань походження цього персонажа. Одні зображують Шубіна як споконвічно надприродну істоту, духа підземних надр, інші зв'язують його походження з долею реально існуючих, але, як правило, трагічно загиблих, людей. Ілюстрацією до першого трактування можуть послужити матеріали І. Костирі: «...дехто з марновірних старих шахтарів називав [його]...шахтарським чортом, що мешкав, за переказами, у підземеллі й мстив вуглекопам за те, що потурбували його підземні покої.

А більше він людиною обертався, бо насправді був Хазяїном підземних скарбів, на які зазіхнули люди. Тому й лютував під землею, гримотів по виробітках, свистів так, що вуха закладали..., обрушував породу й влаштовував непрохідні завали»¹⁷.

Що стосується другого підходу, то існує кілька версій:

1. Коли з'явилися перші шахти, на одній з них працював молодий робітник на прізвище Шубін. Одного разу трапилося нещастя – у вибої стався обвал. Загинули всі, крім Шубіна, якого власник шахти й звинуватив в усьому. Рятуючись від гнівних несправедливих криків рідні загиблих, той зник у вибої. І чи то повісився, чи то підірвав шахту разом із собою. З того часу й ходить привід по виробітках Донбасу¹⁸.

2. В іншому варіанті наприкінці XIX ст. на одній з донецьких шахт працював гірський майстер на прізвище Шубін. Він мав надприродний талант передбачати нещасні випадки. Перед кожною зміною Шубін спускався до шахти, щоб прислухатися до її надр і попередити про можливу небезпеку. Одного разу він пропав – і з того дня ходить по виробітках привід гірського майстра¹⁹.

3. Є версія про злого п'яницю й забіяку – кріпильника Гаврилу Шубіна, яким матері в Кадіївці лякали своїх дітей. Одного разу він вступив у суперечку з німцем-шахтовласником, коли той дорікнув кріпильнику у перевитраті лісу. Німець помстився – у суботу, у день зарплати Шубін замість півтора рубля одержав 90 копійок. Озлобившись, Гаврила запив і вся Кадіївка два дні ховалася по хатах. А в понеділок на шахті трапилася аварія, разом з іншими гірниками загинув і Шубін. Тільки тіла інших підняли на поверхню, а його так і не знайшли. Все селище зітхнуло з полегшенням, а всі наступні лиха в шахті стали валити на Шубіна, мовляв, Гаврила зі злості капостить. УЄ. Коновалова є деякі відмінності у викладенні даного сюжету: дух Шубіна, кріпильника з Орловщини, навпаки, попереджає шахтарів про небезпечні завали («Бубоніла порода мужицьким видихом»)²⁰.

4. У Коновалова наводиться й інша версія, відповідно до якої прототип Шубіна – жадібний шахтовласник, що любив, переодягнувшись у робочий одяг, ходити по виробітках підслухувати, про що говорять шахтарі і стежити за ними. Зрештою він загинув у завалі, ставши тим самим духом²¹.

5. Луганський дослідник, історик-краєзнавець В. І. Подов²² наводить свою версію. На соляній шахті працювали Гнат Шубін і відкатниця Христина. Вони кохали один одного й збиралися одружитися. Але внаслідок нещасного випадку Христина загинула. Винними в її смерті визнали шахтовласника. У розпачі Гнат вбив його, а сам кинувся в шурф. Бродить він тепер у темних штреках, шукає свою кохану.

6. За легендою, що наводить радянський письменник Борис Горбатов, Шубін – колишній шахтар, що посварився із шахтовласником-іноземцем і через помсту підірвав його шахту. З того часу він бродить по занедбаних гірських виробітках і лякає шахтарів: «Ну, кому зустрінеться, тому, виходить, незабаром амба – завалить»²³.

7. Одну з найбільш раціональних версій появи легенди про підземний дух пов'язують із професією газовипалювача, який у XIX ст. ходив по виробітках зі смолоскипом і випалював газ, попереджаючи вибухи метану. Одягнений він був в овечий кожух (шубу). Оскільки це заняття було небезпечним, випадки загибелі «шубіних» не були поодинокими²⁴.

Із цією версією перегукується кілька сказань. Так, є легенда про людину, яка у пошуках кращої долі приїхала на Донбас й спробувала влаштуватися на шахту. Шахтарі пояснили йому, що новенькі мають пройти перевірку – потрібно наодинці спуститися у шахту із запаленим смолоскипом і пройти по виробітках. Якщо не злякається, зможе бути шахтарем. Справжньою метою було перевірити, чи є у шахті скупчення газу й якщо є, то випалити (або підірвати) його. Газ у вироботці був і концентрації його вистачило для вибуху. Відтоді дух робітника бродить під землею й мстить шахтарям за підлість. По загиблому ніхто не служив панахиди, щоб заспокоїти його душу, та й ім'я його невідоме. Іноді він стає зовсім ненаситним і тоді на шахтах трапляються жадливі аварії, що забирають життя десятків шахтарів.

Розповідали також про лихого газовипалювача на прізвище Шубін, що загинув під завалом. Власники шахти вирішили, що відкопувати Шубіна, піднімати його на поверхню, щоб поховати належним чином, буде затратно, і вмовили родину небіжчика замість тіла взяти гроші. Відтоді чують шахтарі, як гримить камінням Шубін, що озлобився на людей, то викид улаштує, то обвал, товаришів собі шукає²⁵.

Так чи інакше Шубін завжди знаходиться десь поруч із працюючими гірниками. Він часто з'являється в образі старого шахтаря, що кашляє постаречому, з яскраво палаючими очима, волосатими копитами²⁶, або старим із чорною бородою до пояса, злим і дужим непомірно, або мужиком з важким заступом²⁷. Згадується також сива бородища, що гривною за хазяїном волочить, а також те, що він увесь час ходить у шубі, тому що живе в сирому підземеллі, і від вогкості вона в нього суцільно покрита сивою, волохатою памороззю²⁸.

Шубін любить жартувати: лякає шахтарів, раптово вибухнувши у темряві сміхом. У радянського письменника, вихідця з Донбасу, Л. Жарікова читаємо: «Я чекав, що от-от у темряві засміється Шубін і хапне за ногу»²⁹. Живе він нібито в далеких або давно занедбаних виробітках, де може

бродити непоміченим. Має величезну силу. Як і інші духи, Шубін характеризується одночасно добротою, щедрістю й у той же час надзвичайною дратівливістю й злостивістю. Доброзичливий він до чесних трудівників, бідняків, а жорсткий і мстивий до нахабних, особливо до гнобителів шахтарів. Шубін допомагає робітникам, що потрапили під завали, але може під землею збивати людей з дороги. Побачити Шубіна – це або отримати допомогу, або «чорну мітку», попередження про те, що на тебе чекає смерть.

В архівних матеріалах фольклорної експедиції, що була проведена співробітниками кафедри російської усної народної творчості Московського державного університету взимку 1953 р. у Тульській області³⁰, є перекази шахтарів Донбасу, у яких згадується «хазяїн» шахти Шубін, що з'являється перед пожежею (179), може «водити» людину (184), з'являється перед катастрофою, перед вибухом або завалом (188), жене шахтарів з небезпечного штреку (190).

Розповідають, що якось з'явився Шубін забійникові, людині працюючій, що рубала вугілля у вузькому вибої. Забійник захопився роботою, але раптом «хтось смикнув його ззаду за чунь». Забійник подумав, що це хтось із шахтарів жартує, і продовжував старанно орудувати обушком. Його знову смикнули. Шахтар лайнувся, але не став відволікатися. Але от його смикнули знову кілька разів, і він гнівно повернувся убік настирливого жартівника. Але... нікого не було. А потім вже смикнули його з такою силою, що забійник стрімголов викотився на поздовжній хід. Й у ту ж саме мить щось затріщало, загуркотіло... Вирвалися стовпи чорного вугільного пилу, суцільним потоком стали сипатися великі шматки вугілля, й навалило незабаром величезну купу. Забійник, виходить, завдяки турботі Шубіна й сам урятувався, і заробив у цю ніч безліч грошей³¹.

Кононов наводить сюжет про вуглекопа, якому Шубін спочатку допоміг розбагатіти, працюючи у шахті, а потім позбавив усього через його жадібність, лінощі й гординю³².

Уже в радянський час розповідали наступну історію. Один прохідник вирішив відпочити під час зміни. Приліг й провалився в напівдрімоту. Раптом почуває – його хтось розштовхує. Розплющив очі – у темному мареві, десь метрах у десяти, у трохи рожевому ореолі бачиться сухенький, згорблений мужичок у старій шахтарській куртці. В одній руці тримає допотопну лампу, в іншій – обушок. Попросив дати чогось попити. Прохідник піднявся, пішов до дідка зі своєю флягою. Встиг зробити кілька кроків, як раптом на те місце, де він тільки що лежав, обрушилася покрівля. В іншій історії в одного робітника в шахті згасла лампа. Опинившись у

кромішній темряві, він повністю втратив орієнтацію й кілька годин блукав по виробітках. І коли шахтар украй розгубився, він помітив у далечині вогник. Наблизившись, побачив фігуру, що тримала ліхтар, і йшов за нею, поки не вибрався з лабіринту.

Записано розповіді про те, як Шубін допомагав шахтарям у їхній важкій праці, наприклад, сам ганяв вагонетки з вугіллям. А самодурові хазяїну шахти, що кричав: «Я хазяїн! Я що хочу, то й роблю!», Шубін довів, хто отут справжній хазяїн, зовсім розоривши шахту вибухами рудникового газу, обвалами й повеннями.

Повір'я, що Шубін попереджає шахтарів про небезпеку, живе серед шахтарів Донбасу й у наші дні. У квітні 2007 р. гірський майстер з Луганської області розповідав: «Я почув, що стало потріскувати. Ми перестали працювати відбійними молотками, але гул усе наростає. Звук такий, начебто по стелі хтось тупотить ногами. У нас говорять, що це Шубін гуляє й попереджає про лихо. Зрозумівши, що зараз усе обрушиться, ми кинулися до виходу. І отут нас придавило»³³. Або «Перед посадкою кривлі таке відчуття, ніби ти живеш на першому поверсі, а на другому хтось тупотить або щось важке кидає на підлогу, бухає так – Шубін попереджає, що скоро почне сідати лава, раз на раз не приходиться – іноді нормально лава сяде, а іноді всю лаву перекриє і завалить»³⁴.

За іншими розповідями, Шубін мстивий і часто сердиться, від чого в шахтах трапляються аварії.

Відомий Шубін і поза Донбасом. На Уралі, згідно з однією з версій, гірський майстер Шубін прославився своєю жорстокістю – він до смерті забивав шахтарів, за що й був одного разу вбитий сам. Але й після смерті бузувіра дух його, як говорить легенда, не дає спокою шахтарям: той, хто його зустріне, прощається з життям. Того, хто побачив Шубіна, звичайно або ховає обвал, або він плутає до смерті і його потім знаходять із виразом жаху на обличчі. Шубіну особливо не подобаються дві речі: коли люди лають шахту, у якій перебувають, і коли вони не вірять у нього, Шубіна. У сучасній спелеоміфології також можна знайти згадки про «шубіна», тут його образ не персоніфікований, а тому пишеться з малої літери: «шубін»: «...розповів нам про шубіна, і чому його ім'я пишеться з маленької літери. Тому що він не людина. Відповідно до розповідей гірників, це той, хто влаштовує обвали в шахтах і каменоломнях, і з'являється він у вигляді старого в шубі. І тому, що це може статися скрізь, ім'я його стало загальним. Можна сказати «ім прийшов шубін», або «ім настав шубін» (розповідь звучала в Ленінградській області). Або читаємо «...розповів нам, що побачив на стіні залу спалах, а потім обличчя

старого... яке дивилося зі стіни. Так закінчився контакт із дідусем шубіним»³⁵.

Повертаючись до донецьких сюжетів, згадаємо, що ще одним персонажем, що зустрічається в шахтарському фольклорі, є Синій заєць. Говорять, того, перед ким він з'явиться в шахті, вийшовши із пласту, неодмінно чекає щастя. Появу даного персонажа пояснюють реалістично: коли метан виділяється з газоносного шару й запалюється, маленька хмарина синього полум'я ніби скаче по вироботці. При цьому метан не обов'язково має вибухнути – для цього потрібна певна його концентрація³⁶.

Як уже згадувалися, не всі сучасні шахтарі вірять у Шубіна, але в прикмети вірять більшість. Так, вони ніколи не говорять «остання зміна», говорять – «крайня». Так саме «останнім» ніколи не називають день напередодні вихідних або відпустки. Існує неписане правило, що на день народження гірника або напередодні відпустки йому не можна працювати в лаві (тому, що бували випадки, коли люди гинули саме в ці дні), і за нього працюють інші. За це шахтар повинен «проставитися» – виставити «бутилок»³⁷. Не можна свистіти в шахті, на свист покрівля «йде» (відразу можна згадати дані Гнатюка, що на свист йде й підземний дух). Не можна повертатися додому з півдороги на роботу, навіть якщо забув щось важливе. Погана прикмета – працювати в християнське свято. Якщо щури тікають із лави, то обов'язково буде обвал. Дана прикмета має раціональну підставу, оскільки встановлено, що щури чують звук мікротріщин, що передують великим тріщинам і обвалу, а тому й тікають³⁸. У Коновалова також є сюжет, де згадується дана прикмета³⁹. Крім того, старі шахтарі говорять, що щурів у шахті не можна вбивати – бо травмує⁴⁰.

На завершення можна згадати про обряд посвяти у шахтарі, який описано як мінімум на одній із шахт області: робітнику, що вперше опускався у вибій, старший бригади підносив склянку ґрунтової води із шахти й шматочок вугілля, і новий шахтар повинен був покуштувати це, щоб не скривдити доброго Шубіна, і щоб він прийняв нового працівника до своєї родини⁴¹.

Таким чином, можна помітити багато спільних рис, у віруваннях шахтарів Донбасу і шахтарських переказах інших слов'янських регіонів, що дає змогу віднести легенди про духів підземних надр до глибинних міфологічних спільнослов'янських уявлень, які включають віру в злих духів, духів населених місць, «нечистих» небіжчиків, елементи культу предків тощо.

1. Раденкович Л. «Беркман» и другие духи – властители земных недр у славян // Проєкат Растко / Словенска етнолінгвістика / Л.Раденкович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rastko.rs/rastko/delo/11699>.

2. Давидюк В. Українська міфологічна легенда / В. Давидюк. – Львів: Світ, 1992. – С. 86, 90–91.
3. Раденкович Л. «Беркман» и другие духи...
4. Гнатюк В. Нарис української міфології / В. Гнатюк – Львів: Інститут народознавства НАНУ, 2000. – С. 120.
5. Гора // Славянские древности: Этнолингвистический словарь: В 5 т. / Под ред. Н. И. Толстого. – М.: Международные отношения, 1995. – Т. 1. – С. 520. Гора // Славянские древности: Этнолингвистический словарь: В 5 т. / Под ред. Н. И. Толстого. – М.: Международные отношения, 1995. – Т. 1. – С. 520
6. Сом С. Спелео-аномальные явления в мифологии / С. Сом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.speleoastronomy.org/biblio/articles/saja_02.html
7. Раденкович Л. «Беркман» и другие духи...
8. Гнатюк В. Нарис української міфології...
9. Власова М. Русские суеверия. Энциклопедический словарь / М. Власова. – Санкт-Петербург, 1998. – С. 128.
10. Раденкович Л. «Беркман» и другие духи...
11. Власова М. Русские суеверия...
12. Гнатюк В. Нарис української міфології...
13. Коновалов Е. Байки, сказы и бывальщины старого Донбасса 2010 / Е. Коновалов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://miningwiki.ru/wiki/Евгений_Коновалов_Деньги_от_Шубина.
14. Дорин В. Нелегкие времена донецких шахт / В. Дорин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dnews.donetsk.ua/2011/09/07/8724.html?utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter
15. MiningWiki – свободная шахтёрская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://miningwiki.ru/wiki/Шахтёрские_суеверия.
16. Коновалов Е. Байки, сказы и бывальщины старого Донбасса...
17. Костыря И. Дума о каменном угле / И. Костыря // Думы о Донбассе. – Донецк ЧП «ЦСО», 2007. – С. 244.
18. MiningWiki – свободная шахтёрская энциклопедия...
19. MiningWiki – свободная шахтёрская энциклопедия...
20. Коновалов Е. Байки, сказы и бывальщины старого Донбасса...
21. Коновалов Е. Байки, сказы и бывальщины старого Донбасса...
22. Подов В. Легенды и были Донбасса / В. Подов. – Луганск: Світлиця, 1998. – 76 с.
23. Раденкович Л. «Беркман» и другие духи...
24. MiningWiki – свободная шахтёрская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://miningwiki.ru/wiki/Шубин>.
25. Костыря И. Дума о каменном угле / И. Костыря // Думы о Донбассе. – Донецк ЧП «ЦСО», 2007. – С. 244.
26. MiningWiki – свободная шахтёрская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://miningwiki.ru/wiki/Шубин>
27. Коновалов Е. Байки, сказы и бывальщины старого Донбасса...
28. Костыря И. Дума о каменном угле / И. Костыря // Думы о Донбассе. – Донецк ЧП «ЦСО», 2007. – С. 244.
29. Жариков Л.М. Повесть о суровом друге / Л. М. Жариков. – М.: Детская литература, 1983. – 287 с.

30. Архивные материалы фольклорной экспедиции кафедры русского устного народного творчества МГУ в Тульской области (г.Богородицк) зимой 1953 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.philol.msu.ru/~folk/old/expedits/archive/tula53w.htm>
31. Костыря И. Добрый Шубин. Правда и вымыслы шахтерского эпоса. 16 марта 2009 / И. Костыря [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://infodon.org.ua/pedia/330>).
32. Коновалов Е. Байки, сказы и бывальщины старого Донбасса...
33. Кривцун А. «Хозяин шахты» пугает и оберегает / А. Кривцун [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.donbass.ua/news/technology/unexplained-phenomenon/2009/08/28/hozjain-shahty-pugaet-i-oberegaet.html>.
34. Розповідь Журавлева О. В., 43 роки. 20.10.2011
35. Мирошниченко П. Легенда о ЛСП / П.Мирошниченко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <file://localhost/E:/legenda-lsp/>; <file://localhost/E:/legenda-lsp/lzhor/lzhor7.html>, Сом С. Спелео-аномальные явления в мифологии / С. Сом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.speleoastronomy.org/biblio/articles/saja_02.html].
36. MiningWiki – свободная шахтёрская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://miningwiki.ru/wiki/Синий_заяц.
37. Розповідь Журавлева О. В., 43 роки. 20.10.2011.
38. Коновалов Е. Байки, сказы и бывальщины старого Донбасса... http://miningwiki.ru/wiki/Евгений_Коновалов. Про жадного шахтовладельца и золотистую крысу.
39. Коновалов Е. Байки, сказы и бывальщины старого Донбасса... http://miningwiki.ru/wiki/Евгений_Коновалов. Про жадного_шахтовладельца и золотистую крысу.
40. Розповідь Демченка Олександра, 46 років. 20.10.2011.
41. Розповідь Романова Григорія, 49 літ. Шахта 16-Глубокая. 12.11.2011.

SUMMARY**Natalya Belikova****Alexander Belikov****MYTHOLOGICAL POPULAR BELIEFS AND LEGENDS OF MINERS OF DONBASS**

The article is devoted to some aspects of mythological representations of miners of Donbass, first of all some aspects of legends about «owner» of mines Shubine. Shubine has analogs in many slavic miner's regions.

Keywords: mythology, legends, a cult of ancestors, spirits of places, miners, Skarbnyk, Shubin, signs.